

Tóth Ida

KIÁLLÍTÁS – Ady Endre halálának századik évfordulójára

A föltámadás szomorúsága

Minden intimitást nélkülözött Ady Endre 1919. január 27-i halála. Esemény lett: beáramlottak az újságírók és a művész barátok a kórházi szobába, az Érdekes Újság fotóriportere, Szőnyi Lajos lefényképezte a halottas ágyon fekvő Adyt, Ferenczy Béni rajza a csukott szemű, felkötött állú költőt ábrázolja, Beck Ö. Fiülöp és Vedres Márk halotti maszkot készített. Közben Móricz Zsigmond ceruzát ragadott, és megörökítette, milyen érzéseket és gondolatokat vált ki belőle barátja halála: „Egy merev test a pusztá ágyon, mélyen a vaságyon, fekete szegény tetem, egy lepedővel betakarva...” Ady Endre az otthoni, családi környezet helyett a Liget Szanatóriumban halt meg, és azonnal írások, fényképek, rajzok és szobrok próbálták átmenteni lényét az örökkévalóságba. A Petőfi Irodalmi Múzeum emlékkiállításán is tárgyi emlékek, írásbeli dokumentumok, filmfelvételek és versek vezetik a látogatót a halál pillanatától az út végéig, amikor Ady Endre alakja szoborrá merevült a Nemzeti Sírkertben.

Az édesanyját, Ady Lőrincét fájdalmasan érintette, hogy nem szállíthatja fia testét Érmindszentre, de aztán megértette, hogy nem Csinszka ennek az akadálya. A halálhír futótűzként terjedt, a kormány még aznap a nemzet halottjának nyilvánította a költőt, és határozatot hozott, hogy a temetésről az állam gondoskodik. Móricz Zsigmond és Babits Mihály díjsírhelyet

választott a Kerepesi úti temetőben, Jókai Mór sírhelyével szemben. A Nemzeti Múzeum gyászdrapériával borított előcsarnokában ravatalozták föl a halottat január 29-én, a temetés napjára tanítási szünetet rendeltek el a középiskolákban. Hatalmas tömeg gyűlt össze - mint korábban Kossuth Lajos vagy Jókai Mór temetésén -, de ez a tömeg nem a fegyelmezett, gyászoló közönség képét nyújtotta: 1919 zűrzavaros esztendő volt, a zaklatott életű költő temetésén hasonlóan zűrzavar uralkodott. A felbolydult tömeg az Arany János-szoborcsoportot emberpiramissá változtatta - mondta el Hegyi Katalin irodalomtörténész a tárlatvezetésén.

A kiállítás középpontjában az a debreceni csónakos fejfa áll, amely régi, protestáns temetkezési szimbólumként eredetileg a sírhelyet jelölte. A költő végre megpihent. Móricz Zsigmondtól tudjuk: „Ady maga szakadatlan munkában élte az életét. Az agyveleje soha egy pillanatra nem szünetelt. A pihenésről halvány fogalma sem volt.” A pályatársak már a temetés után szorgalmazni kezdték a költő szobrának felállítását. Megmozdult a művészvilág: 81 alkotó 113 művel vett részt a megméretésen. A választás nem volt könnyű, de végül Csorba Géza Ady-szobra nyerte el a bírálóbizottság tetszését. Az avató ünnepséget filmhíradó is megörökítette 1930 március 23-án, melyből kiderült, sem a nyugatosok, sem pedig Boncza

Berta nem vett részt az eseményen. Ők az életet választották: Csinszka, mint Márfy Ödönné, a barátok pedig épp nyugat-matinén voltak Győrben és Sopronban, ahol a lapot népszerűsítő, előfizetőket toborzó műsort már nem tudták lemondani a sietve szervezett szoboravató kedvéért. Ha a látogató is így döntene, a gyászos hangulatú kiállítás után érdemes átsétálni a szomszédos Ady Emlékmúzeumba, és meggyőződni arról, milyen otthonos, élhető környezetet alakított ki a költő számára Csinszka a Veres Pálné utcában.

A régi csónakos fejfa

A tárlat 2020. január 5-ig látogatható a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

(Forrás: Magyar Idők Lugas melléklete, 2019.02.02.)

Hegedüs Annamária

Magyar zeneszerző, zenepedagógus, főreáliskolai igazgató-tanár

A címet rejtvénynek is szánhatnánk, ám eláruljuk: Kacsóh Pongrácról emlékezünk meg az Országos Széchényi Könyvtár időszakos kiállítására kapcsán.

Marosszélyei Kacsóh Lajos (1849–1911), főtisztviselő, és az örmény gyökerű, gyermekmentiklői Lukács Róza gyermekeként született Budapesten, 1873. december 15-én.

Mivel az édesapát Kolozsvárra helyezték át, Kacsóh Pongrác is a kincses városban kezdte tanulmányait. A református líceum mellett a kolozsvári konzervatóriumban zongorázni és fuvalózni tanult,

zeneelméletre Farkas Ödön, a konzervatórium igazgatója, ismert zeneszerző oktatta. Környezetéből hamar kitűnt szervezőképességével, iskolai zenekart alapított, amit maga vezetett. Bár tehetséges zenesznek, sőt karmesternek bizonyult, mégis a tanári pályára József Tudományegyetemen a bölcsészeti fakultásra iratkozott, bölcsészettudományi szakon – summa cum laude – 1896-ban szerezte. Kisbarnaki Farkas Gyulánál doktorált fizikából.

Kacsóh Pongrác lelke a történelmi emlékekkel bőségesen büszkélkedő városban telt meg a magyarság izzó érzésével.

Budapestre költözött, és 1898-tól matematika–fizika szakos gimnáziumi tanárként főleg matematikai cikkeket publikált. Érdeklődése azonban egyre inkább a zene felé fordult, később komponálni kezdett, elmélyedt a zeneelmélet tudo-

Keszthely, Kacsóh Pongrác utca, ahol a János Vitéz megszületett

mányában. Diákjainak írta a három felvonásos Csipkerózsikát, az iskolai bemutatóra elhívta barátait: *Bakonyi Károlyt* és *Huszka Jenőt*. Bakonyi Károly felkérésére komponálta (öt hónap alatt!) *János vitéz* című dalművét. Huszka Jenő zongorázta először a darabot, s öt nagyon meghatótták az ízig-vérig magyaros melódiák. A bemutatóra 1904. november 18-án került sor a Király Színházban. Nevezetes, ám szomorú nap volt ez a politikai életben: aznap bukott meg a Tisza-kormány. Jancsi szerepét *Fedák Sári* játszotta gatyában, cifraszűrben, karikás ostorral a kezében. A szerepet ő maga választotta, annak ellenére, hogy hallani sem akart egy ismeretlen zeneszerző művében való közreműködésről. Iluskát *Medgyaszay Vilma* alakította. A darabnak nem várt, óriási sikere volt. „Feltámadt körülöttünk

az egész gyönyörűségees revevilág, a pipacsvirágos rét, ahol Kukoricza Jancsi nyáját legettet, a söprűn lovagoló gonosz mostoha, a szerelmes francia királylány, a piros dolmányos huszársereg és a szépséges Tündérország, ahol János vitéz viszontlátja szíve Iluskáját. Be szép is ez a mese... Sok édes poézis és bűbajos naivitás. Olyan, aminő csak a nép lelkéből és a nép költőjének fantáziájából fakadhat... Kacsóh Pongrác csodálatos szép muzsikája magyarságával, őszinte népies hangvételével élesen különbözik minden eddigi operettzenétől” – fogalmazott *Páris Pál* Az Újság című lapban. Csak a Király Színházban 689 alkalommal a János vitéz előadására gördültek fel a függönyök.

1905 és 1907 között a Zenevilág című szaklapot szerkesztette, amelyben elsőként között méltatta az ifjú zeneszerző, *Bartók Béla* jelentőségét. Publikált az Új Élet, a Magyar Figyelő lapokba is. Jelentős szerepet töltött be az Új Magyar Zeneegyesület megalakulásában.

Kecskeméten a Főreáliskola igazgatójává 1909-ben nevezték ki, e pozíciót 1912-ig, Budapestre való visszaköltözéséig töltötte be. Tanári munkája mellett Szabad Lyceum címen zenetörténeti előadássorozatot indított az Iparos Otthon

épületében. A gondosan felépített előadásokon kortársainak zenéjét is propagálta, részleteket bemutatva zongorán.

Számos magas tisztséggel is megbízták: 1912-től a székesfőváros zenei szakelőadója, a közép- és felsőfokú zeneintézmények főigazgatója, hosszú ideig a Székesfővárosi Énekkar vezetője, az Országos Dalosszövetség igazgatója, valamint az Országos Zenészsövetség elnöke volt.

Legismertebb művén, a János vitézen kívül több dalműve is kötődik nevéhez: Csipkerózsika, Rákóczi, Mary-Anne, Dorottya. Kísérőzenét írt *Molnár Ferenc* Liliom, Aranyásó és Fehér felhő, *Pásztor Árpád*: A harang, valamint *Maurice Maeterlinck* Kék madár darabjához. Publikációi közül a Prolegomena (hosszabb mű szakértői bevezetője, előszó – HA) a zene pozitív esztétikájához, a zene fejlődéstörténetéhez, a pataki énekes kódexhez, az elemi iskolai énektanítás pedagógiájához írásokat kell kiemelni. Az Énekeskönyvek az elemi népiskolák számára címmel könyvsorozatot adott közre, melyet a közoktatásügyi miniszter 1912-ben tankönyvvül engedélyezett. A sorozat sikerét mutatja, hogy 1927-ben *Klebelsberg* kultuszministersége alatt kiírt ének-tankönyv

pályázatot a Kacsóh-féle tankönyvek nyerték posztumusz. Ugyancsak 1912-ben jelentette meg Kacsóh segédkönyvét a zongoratanításhoz.

Kacsóh Pongrác ének szakfelügyelőként és énektankönyv íróként *Kodály Zoltán* -, zongora szakfelügyelőként pedig *Bartók Béla* előfutárának tekinthető.

Korai halála (1923. december 16. – 50 évesen) következménye, hogy életműve nem teljesedhetett ki.

Tiszteletére szobrot állítottak a kecskeméti *Katona József* parkban; dombormű látható róla a Keszthelyi Pantheonban; emléktábla látható az egykori *Zrinyi Miklós* reálgimnázium falán. (Budapest VIII. ker., Szűz utca 2.), Kecskeméten, Keszthelyen (erre még vizsgaszatárunk); utcát neveztek el róla Budapest XIV. kerületében, Csömörön, Dunakeszin, Gödön, Gyálon, Gyomaendrődön, Kecskeméten, Keszthelyen, Maglódon, Miskolcon, Pécsen, Siófokon; sírja a Kerepesi temetőben található.

A fenti helyek közül emeljük ki Keszthelyt. A város honlapján sajnos semmit nem találunk Kacsóh Pongrácról. Ám ha valaki körültekintően sétál a városban, a fő utca (*Kossuth Lajos*) egy kapualjában rátalál a Keszthelyi Pantheonra. ... *Simándy József*, *Básti Lajos*, *Raksányi Gellért* stb. domborművei mellett láthatjuk Kacsóh Pongrácét is. Ennek oka: bár életrajzaiban alig említik, Keszthelyen élt

néhány évig, s a mai Kacsóh Pongrác utcai házban készítette el a János vitéz daljátékot. Keszthely város nagyjai sorozat keretében *Képiró Zoltán* készített emlékermet Kacsóh Pongrárról.

S végül említsük meg, hogy a XII. Kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat 2017 augusztusában a Béres Kamaraegyüttes előadásában bemutatta a János vitéz daljáték rövidített változatát. A fenti időpontban a Keresztszülők a Moldvai Csángómagyarokért Egyesület, valamint a Kovász Egyesület szervezésében moldvai csángó gyerekek táboroztak Budapesten. Nekik kívántunk – a támogatáson felül – kedveskedni a darab előadásával.

Mint már fent említettük, az Országos Széchényi Könyvtár kiállítást rendezett Kacsóh Pongrác emlékére. A könyvtár honlapján a következőket olvashattuk:

„Óriások közt is nagy és dicső légyen” címmel Kacsóh Pongrác (1873–1923)

pályáját felidéző kiállítás nyílik a zeneszerző születésének 145. évfordulója alkalmából 2018. november 28-án 15 órakor a Zeneműtárban. Az életmű keresztmetszetét nyújtó tárlaton a nagyközönség első ízben tekintheti meg a zenei gyűjteményben őrzött gazdag szerzői hagyaték számos, eddig ismeretlen dokumentumát, közte Kacsóh néhány matematikai és zenei tárgyú írását. A János vitéz népszerű komponistájának zeneművészi, zeneírói és zenepedagógiai munkásságát bemutató vitrinekben néhány személyes vonatkozású különlegesség is helyet kapott: így az a toll is, melyet a szájhagyomány szerint a zeneszerző egykor a János vitéz megírásakor használt. A megnyitő előadást *Kelemen Éva*, a kiállítás kurátora tartotta.

A kiállítást február végén, lapzárta után tekintettük meg. A tárlatról következő számunkban tájékoztatjuk az Olvasókat.

Szenkovits Marci mókái, avagy egy furfangos örmény kalandozásai Erdélyben

A Fővárosi Örmény Önkormányzat, valamint a Romanika Kiadó gondozásában jelent meg Pálffy Gyula Szenkovits Marci mókái című művének reprintje. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma által támogatott, könnyed hangvételű és hiánypótló alkotás által az olvasó bepillantást nyerhet az erdélyi örménység magyar társadalomba való beilleszkedésébe.

A kötetben a főhős életén, bohókás karakterén keresztül 23 situációs történet tolmácsolja a korabeli Erdély településeinek hétköznapjait, bemutatva azok magyar-székely társadalmát és bennük az örményeket.

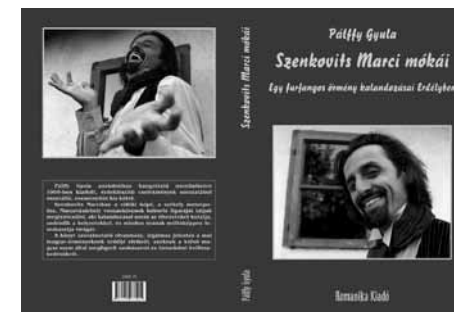
Kali Kinga, a megjelent könyv szerkesztője, fontosnak tartja, hogy a művet

jellemző aprólékos társadalmi megfigyelésből kiderül, milyen kihívásoknak voltak kitéve a betelepülő örmény csoportok az asszimilációs úton; ez a mai erdélyi örmény közösség tagjai számára segít feldolgozni az elmagyarosodást, a nyelvvesztést, az örmény tradíciók

lemorzsolódását, egyszóval mindazt, amivel a beolvadás járt.

A szerkesztő így ír bevezető tanulmányában: „*Pálffy Gyulának* műfajilag kapóra jön műve megalkotásában a kor divatja szerinti, a századforduló magyar irodalmában francia mintára létrejött és elterjedt flâneur-irodalom, melynek főhősei egész műveken keresztül flangáló, céltalanul lődörgő, szemlélődő nagyvárosi karakterek – ám *Szenkovits Marciban* a vidéki flâneur, a székely metropolisz, Marosvásárhely vonzáskörzetének kóborló figuráját látjuk megtestesülni; az író így újszerűt alkot a műfaj határain belül. A kószáló irodalmi alakja a századforduló irodalmában általában is a polgári élettel szembenálló figura, kinek nincsen stabil társadalmi helye, nem hasznos tagja a társadalomnak – és aki kóborlásai során csakis az élvezeteket kutatja, sodródik a helyzetekkel, és, miként az *Pálffy* főhősénél is bizonyítást nyer, minden órának méltóképpen leszakasztja virágát. Különösen érvényes ez a modus vivendi a flangírozó (avagy erdélyiesen szólva: falángérozó) *Szenkovits Marcira*, akit írója felruház a megbízhatatlan jöttmentek összes rossz tulajdonságával – mindamelllett, hogy jó tulajdonságainak sorozatát, vidám temperamentumát, agyafúrtságát, szemfüles helyzetfelismerő képességét, életrevalóságát is csodálatja olvasójával.

A kötet történetei a 19. század utolsó évtizedeiben, legfeljebb a századforduló körüli években játszódhatnak – a történetek történelmi-társadalmi háttérét tekintve nagyjából akkor, amikor az Erdélybe 1672-ben betelepített örmények körében immár tömegesen megindulnak, sőt kiteljesednek az 1776-os jogi integrációt követő foglalkozásváltási folyamatok. A jövővény örmények betelepedésük után

társadalmi rést töltöttek ki a magyar társadalomban, köztes pozíciót foglaltak el a feudális urak és a parasztok között; idegenként kezelte őket eleinte nemcsak a magyar törvényhozás, de a magyar társadalom is, századokon át – lassacskán épültek be a magyar nemzettestbe: mindennek látható nyoma, követhető íve van a magyar szépirodalomban is. Idegenségük kirívó, olykor akár gyanús volt – más életfelfogás vezérelte őket, más, a magyartól sokban idegen temperamentummal rendelkeztek; mindezek a különbségek *Pálffy* művében is szépen kirajzolódnak.

A századfordulóra az örmények identitásának integritása azonban már megbomlott, az integráció elkezdődött, egyre inkább a magyar néphez tartozókként kezdték definiálni önmagukat, etnikai sajátosságait elkezdték feladni, az elmagyarosodás útjára léptek; büszkén hirdették magyarságukat, sőt magyar neveket vettek fel. (A könyvbéli *Szenkovits Marci* is primán táncolja a magyar csárdásokat, magyar ropogós csizmában. Ugyanakkor az örmények jellegzetes vonásait is hűen viseli – akik, *Pálffy* szavaival szólva, jók a „kártázás művészetének fejtörő tudományában”). A kötet keletkezésének időszakában a magyar közéletben az örmények már nem csupán kereskedők, boltosok, postamesterek, uzsorások voltak,